

SÜLYE MIHÁLY TÖRTÉNETE

A 18. századi népmozgások dokumentálhatóságának kérdései

Kunszentmárton (Jász-Nagykun-Szolnok megye) 18. század eleji újratelepítésének történetét 1762. január 13-án, az esemény megtörténte után 33 évvel jegyezték fel a tanácsi jegyzőkönyvbe.¹ A történetet Radics István, az újratelepítés vezetője, halála előtt egy hónappal beszélte el. A folklorisztikus elemekben bővelkedő leírás nemcsak arról ad képet, hogyan történt egy török hódoltság alatt elpusztult település újra megülése, megszállása, hanem fényt vet az egyéni és közösségi boldogulásukat mindjobban elősegíteni akaró a korabeli emberek törekvéseire, cselekedeteik mozgatórugóira, s arra is, hogyan látták, láttatták elődeink saját maguk tetteit évek-évtizedek távlatából. A 18. századi belső migrációs folyamatok e ritka forrását különböző szempontokból két ízben is elemeztem: először mint a belső migrációk leírását, másodszer pedig mint a kunszentmártoni öntudat fontos forrását és megerősítőjét.²

Rövid írásomban most a kunszentmártoni „Megszálló levélben” szereplő egyik személy sorsát, életének néhány mozzanatát, mikrotörténelmét szeretném felvillantani és értelmezni, s ezen keresztül a 17–18. századi belső migrációban szerepet játszó mozgatórugókra: motivációkra, életstratégiákra, érzelmi indíttatásokra is szeretnék utalni. Ez a személy pedig az „öcsödi Sülye Mihály igen embersiges ember”.

A Kunszentmárton határait jól ismerő Sülye Mihály

Személyét a város alapítását elébeszélő ún. „Megszálló levél” is említi. Nézzük ennek rá vonatkozó részletét az elbeszélés keretébe illesztve!

„Minek utánna még in Anno 1719. Nemes Jász Apáti Helsége Számos Néppel meg Szaporodott volna, és némely mostoha időkben az Nép csaknem erejin felül terhelhetnék, látván az Elöl járók, hogy az meg kívántatott Summa Penzt, az Szegénység meg nem adhatná, magok között oly rendelést tettek: hogy az Kik tehetőssebb Gazdák, a Szegénység Segedelmire Contribuállyonak annyit, melyből az meg kívántató Summa ki tellyen, és az után lassan, lassan, a Szegénységtül fogják incassálni, amintis Nagy András nevezetű, Tanácsbéli Emberen 300 Frtokat , Sóty János akkori Törvin Birón 200 fr. és így a többinis értekekhez képest követtek. De Nagy András magát

¹ Ez az évszámítás elfogadja Kunszentmárton benépesítését vezető Radics István visszaemlékezésének dátumát: 1719. pünkösöd szombatját. Ez rögzült a helyi történelmi tudatban is, így emlékeztek meg a megtelepedés százados évfordulójáról is. Kétszáz éves jubileumot 1919-ben a kommün és a román megszállás idején nem tartottak, 1969-ben azonban a 250. évfordulót megünnepelte a város. V.ö.: BARNÁ 1994. 17. 58. jegyzetben. E dátum mellett azonban más évszámok is felbukkannak a 18. század derekán rögzített periratokban, visszaemlékezésekben: 1717, 1718. BENEDEK Gyula ezeket kigyűjtötte. Lásd: BENEDEK 2002. 149–150.

² BARNÁ 1994, BARNÁ 2002.

azon Pénz le fizetésire elégtelennek ismervén, ameg adásra magát nem ajánlotta, hanem, öröke fel tartandó Dícsíretre méltó, és el felejthetetlen emlékezetű, sött Maradékinknális zengedező Szóval említendő Nemzetes, és Vitezlő Radics Istvány Uram, mint akkor időben Jász Apáti Kis Bíró, maga hathatós tanács adásával Nagy Andrást, más több jeles Férfiakkal arra ösztönözte, hogy a Népnak el sokasulása, és az Földnek szük volta miatt magok(na)k valamelly Pusztát Lakó helyül választanának. ... [A jászapátiak Radics István vezetésével Tizasüly, Tiszabó, Kuncsorba, Mesterszállás, Jászkarajenő akkor pusztá helyeket keresték fel, de különböző okok miatt egyiket sem ülték meg. BG] ...majd három esztendő [1716–1718, BG] rajtok el folyván, törtint, hogy Radits Istvány Ur Jász Mihály Telkire, a Vizi Malomban menvén, több véle Lévo Társaival, akkoris az Lakó hely választás felől beszélgettek, halván Szavokat bizonyos Öreg Koldús, hozzájuk járúl, és így kezdi Szavainak folyamattját. Hallom édes fiaim, hogy némely némelly Pusztákat emlegettek, hogy meg kívánatok Szállani, lássatok mit Cselekesztek, de Én Ugyan meg öregettem, Sok Helyeket ifiúságomtól fogvást öszve jártam, de meg vallom édes fiaim, hogy sehol jobb Lakó Helynek való Pusztát nem láttam, mint túl a Körözs Vizin Szent Márton nevezetű Kún Pusztá légyen, ha valahova akartok Lakni menni, azon Pusztát el ne hagyatok. azon Öreg Embernek Szép Szavain meg nyugodván, már többenis egyes akarattal az el jövetelre magokat ajálván, *Kún Sz. Mártony Pusztájának Szemléléssire meg indúltak, és Öcsödnél a Körözs Vizin által jöven, meg Szállottak, bizonyos öcsödi Sülye Mihály igen embersíges Embernél, Kiis mind magokat, mind Jóságokat jól tartván, egészen le rajzolta előttök Kún Sz. Mártonnak minden határjait, és valamiképen azon Öreg Ember nékiek meg mondotta a Szerint tanálták,* [kiemelés BG] már sok járások, kelések, fáradozások, és sok elme törések után, minnyájan meg nyugottak ezen Pusztának meg Szállásan, és Karóikat a földbe vervén, nagy örömmel vissza tértek Jász Apatira, és kevés idő múlva öszve adák magokat; ezen Szám Szerint, amint itten még maradékúnknakis emlékezetinek, és más ujonnan a Kész fundusra jövoök(ne)k előttök hordozandó tisztesség tételnek jeliért, nevezet Szerint le rajzoltatnak, úgy mint ezen írásnak idejin, 1762-dik esztendőben, 13-dik napján Januariusnak, már sokszor nevezett Nzts. Radics Istvány Ur a Helségnek Sokszor bírója lévén, de Szemei világátul meg fosztatván, idejenek 94-dik esztendeit Helségünkben el érvén, élő nyelvivel ezen Deductiót maga declaralta. Meg Szállók pedig az többiek ezek: Tóth Mátyás, Radics Gergely, Nagy Miklós, Faragó Péter, Baktaj Mártony, Pente Istvány, Józsa János, Kiss Balázs, Szilvásj Mártony, Kovács János, Juhász Gáspár, Gyenes Albert, Gyenes János, és más Szegény sorsú emberek. De az nevezettek az Helségnek első zsengejiban, a Határok ki keresésiben, és más minden impetitiók ellen Szorossan és Hathatossan éjjel nappal dolgoztak: Kik(ne)k munkálkodások által a Posteritások, már most békességben Laknak. Az meg Szállás volt Ao 1719. Pünkösöd Szombattyán.”³

³ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Kunszentmárton tanácsi jegyzőkönyve 1766–1783. 9–11.

A társadalomtörténeti keret – a 17–18. század belső migrációi az Alföldön

A török hódoltság 17. század végi megszűnése után még évtizedekbe telt, amíg az elnéptelenedett egykori hódoltsági területek újra benépesedtek. Az 1686-os felszabadulást követő idők ugyanis még nem hoztak nyugalmat az ország életében. Az elkövetkező két-három évtized a kuruc mozgalmak, a Rákóczi szabadságharc időszaka, amikor tovább folytatódott a hadak járása az ezzel együtt járó megpróbáltatásokkal és szenvedésekkel együtt. A hadjáratok nem kímélték a föld egyszerű népét. Ilyen körülmények között csak a szabadságharc utáni évtizedben indulhatott meg a viszonylag néptelenné vált Alföld benépesítése. Ebben a nagy migrációban elsősorban az északi országtérületek magyar és nem magyar népe, valamint nagyszámú külföldi telepes vett részt.

E belső migráció kulturális hatása máig lemérhető. Így keletkeztek pl. az ún. palócos kultúrájú szigetek szerte a Dél-Alföldön,⁴ s így jöttek létre az alföldi, dél-alföldi szlovák települések is. E korban folytatódott a szerb és román beáramlás az Alföld peremvidékeire, s ekkor keletkeztek a bácskai ruszin községek. A külföldi betelepülés hatására pedig tovább színesedett a nemzetiségi kép: kialakultak a Bácska és a Bánság német települései, amelyek egészen a 20. század közepéig, a németiség szervezett kitelepítéséig éltek.⁵

E belső telepítési akcióban az északi magyar (palóc) csoportok mellett nagy létszámban vett részt a Jászság lakossága is, amely a török hódoltság alatt viszonylag kisebb veszteséget szenvedett, de azt is pótolni tudta éppen észak felől jövő telepésekkel.⁶ A jász kirajzás olyan erős és olyan nagy arányú volt a 18. század folyamán, hogy egyes kutatók különböző okokkal magyarázható jász sajátosságként tartják számon és jász expanzióként emlegetik.⁷ E folyamat méreteivel állítható párhuzamba Szeged szerepe a Duna-Tisza-köze és a Dél-Alföld 18–19. századi újranépesítésében.⁸ E társadalom- és településtörténeti folyamatoknak a vizsgálata különösen a 20. század második felében élénkült fel mind a helytörténeti, mind pedig a néprajzi kutatásokban olyannyira, hogy ma az Alföld-kutatásnak egyik fontos összetevőjét éppen a migrációs kutatások jelentik.⁹

E jórészt 18., kisebb részt 19. századi folyamatokról ma már elég sokat tudunk, s fő vonásaiban jól ismerjük őket. Viszonylag kevés azonban tudásunk az egyes konkrét eseményekről, a kirajzások és új települések megalapításának, létrehozásának részleteiről. Csak kevés helyen ismerjük a kirajzások konkrét kiváltó okait, az új honfoglalás szimbolikus cselekményeit. Csak pár helyről tudjuk, hogy egy-egy népcsoport vagy egyén miért éppen azt a helyet választotta új lakóhelyéül, s miért nem egy másikat. Arról pedig szinte nincs semmi ismeretünk, hogy az egyének és kisebb családok hogyan éltek meg

⁴ SZABÓ József 1990; KOVÁCH 1998; PALÁDI-KOVÁCS 1973.

⁵ KOSÁRY 1983.

⁶ FODOR 1942.

⁷ SZABÓ László 1982. 317–311.

⁸ BÁLINT 1976.

⁹ BÁLINT 1976., SZABÓ László 1982., JUHÁSZ (szerk.) 1990.

mindezt, költözéseiket vajon milyen törekvések, érzelmek és stratégiák motíválhatták.

Általánosságban az a kép él bennünk, hogy a viszonylag elnéptelenedett Alföldre telepedő jövevények elvadult, lakatlan tájat találtak itt, amelyet generációk küzdelmes munkájával termővé formáltak. A török portyázások, a háborúk és a felszabadító hadjáratok során elpusztult települések határai azonban gyakran a közeli lakott helységek, nagyobb városok számára jelentettek szabad használatú legelőterületet, azaz a korabeli gazdasági adottságok keretei között ezek lakói hasznosították őket. Az újra népesedett települések életében ez a mégoly vékony réteg is fontos szerepet töltött be. Sok esetben az elmenekült lakosság csak a szomszédos településig futott, s onnan járt vissza földjét művelni, a határt legeltetéssel hasznosítani addig, amíg végleg vissza nem települt. 1705–1706-ban Rabutin csapatai elől pl. Csongrád lakói húzódtak át a Tisza bal partjára, Tiszasasra.¹⁰ Néhány évvel később, 1715-ben pedig Tiszasas népe költözött át a folyó jobb partjára, Tiszaújfaluba, ahonnan azonban visszajártak még szülőiket is művelni, s egy év múlva visszatelepettek.¹¹ Ugyanígy tettek a szomszédos Tiszaug falu lakói is.¹² Máskor az elmenekült lakosság, vagy annak leszármazottai tértek vissza ősi lakhelyükre, akár évszázados távollét után is, amint ezt több Jász-Nagykun-Szolnok megyei, kunsági ill. Békés megyei település, pl. Csépa, Karcag vagy Öcsöd esetében tapasztalhatjuk.¹³ Az elmenekült vagy másutt a kiköltöztetett lakosság visszatelepítései a népesség kiegészülhetett csatlakozó népelemekkel, amint ez a Rákóczi szabadságharc idején a Tisza menti községeknél, vagy a nagykunsági városoknál történt.¹⁴ Kisebb-nagyobb számban sok helyen voltak tehát olyan emberek, akik egyfajta folytonosságot képviseltek az új és a pusztulás előtti népesség között. Ez lehetőséget teremtett a hagyomány átadására, elsősorban a földrajzi nevekhez kötődő lokális történeti, kulturális emlékezet továbbadására, átörökítésére.

Kunszentmárton és környékének 17. század végi pusztulása és 18. század eleji újratelepítése

A 16. és a 17. század többszöri megpróbáltatása és szenvedése után Kunszentmárton népére a török kiűzésével együtt járó hadjáratok hozták a végpusztulást. A település a török közigazgatási beosztás szerint ekkor a gyulai szandzsákhöz tartozott. Az eredeti középkori lakosság, amelynek 1567-es és 1579-es összeírását ismerjük¹⁵, vagy megsemmisült vagy pedig elbujdosása után nem tért vissza eredeti lakóhelyére. A 17. századból sajnos nem maradt fenn kunszentmártoni népesség összeírás. Egy feljegyzésből azonban, amelyet a régi kunszentmártoni levéltárból idéz Dósa József, ismerjük

¹⁰ BOTKA (szerk.) 1989. 580.

¹¹ BOTKA (szerk.) 1989. 580.

¹² BOTKA (szerk.) 1989. 673.

¹³ BARNÁK (szerk.) 1982., BOTKA (szerk.) 1989. 83.

¹⁴ BELLON 1979., BOTKA (szerk.) 1989. 580. (Tiszasas)

¹⁵ KÁLDY-NAGY 1982. 250–252.

Kunszentmárton 1685-86-os végpusztulása előtti utolsó lakóinak, a családfőknek névsorát: Nagy István, Nagy Benke, Gálffy Benke, Tatár Gergely, Varga Pál, Tatár Bálint, Polya Marczy, Nagy Lőrincz, Jenei féle(?), Sulye (Sülye) Mihály, Szilágyi András, Úfer (vagy Afer) Mátyás, Nagy Mihók, Demjén András, Szallay Mihály, Keresztes Tamás, Ujj Ferke, Keresztes István, Turij-Kiss Péter, Bagoly Ferenc.¹⁶ Egy-két esetben az egy évszázaddal korábbi összeírásokkal összevetve néhány azonosságot fedezhetünk fel. Ilyen formai egybeesés az 1567-es, 1579-es és az 1686-os névsor között a Tatár, a Demjén (Damján), Sulye (Sülye). A Nagy és Kis(s) családnevek ugyancsak megtalálhatók mind a 16., mind a 17. század végi feljegyzésben, ám közönségesen elterjedt használatuk az összehasonlítást lehetetlenné teszi.¹⁷ A szolnoki szandzsákban lévő, s a csongrádi náhijéhez tartozó környező települések lakosságát 1571-ben írták össze.¹⁸ A Kunszentmártonnal szomszédos Istvánházáról az összeírás szintén említ Szalai és Gálfi, Tizsakürtről pedig Keresztes nevű embereket.¹⁹ Emögött a szomszédos községek közötti házassági kapcsolatot, migrációt feltételezhetünk. Fontos megjegyeznünk, hogy egy-egy név (Gálffy, Tatár, Keresztes) a környező tiszazugi településeken mindmáig megtalálható.²⁰

Az 1686. évi hadi események miatt több környékbeli település lakói szétszéledtek, s közeli vagy távolabbi, valamilyen oknál fogva biztonságosabbnak tartott községbe, városba vették lakásukat. Öcsödön például Hajdúszoboszlóra, Balmazújvárosba, Tizsakürtre, Tizsasásra, Mezőtúrra.²¹ Valószínű, hogy hasonló módon távolabbi és közelebbi településekre (pl. Tizsasas, Tizsakürt, Szentes) menekülhettek a kunszentmártoni lakosok is. A fentebb említett névazonosságok, valamint 18. század eleji határperekben kihallgatott tanúk vallomásai ezt támasztják alá.²²

A jázsági honkeresők Kunszentmártonba érkezésük előtt megszálltak Öcsödön egy Sülye Mihály nevű „igen embersíges Embernél”, mondja a „Megszálló levélben” Radics István. A történeti források véletlen egybeesése lehetővé teszi, hogy ennek a Sülye Mihálynak életét, sorsát néhány ponton megismerjük. A „Megszálló levél” azt mondja erről a Sülye Mihályról, hogy a letelepedésre alkalmas helyet kereső jázságiaknak „... egészen le rajzolta előttök Kún Sz. Mártonnak minden határjait...”

Honnan ismerte olyan jól? Hiszen Öcsöd 1714-től csak települt újjá? Lakossága a Mezőtúrról visszatelepültek mellett több helyről származott.

¹⁶ DÓSA-SZABÓ 1936. 29. Közli Benedek Gyula is javított olvasattal néhány vezetéknev és a keresztnevek esetében, s másolatban közzéteszi az eredeti feljegyzést is. BENEDEK 2002. 128. Benedek Gyula véleménye szerint e névsor valószínűleg határperekben tanúskodó emberek nevét tartalmazza.

¹⁷ KÁLDY-NAGY 1982. 250–252. ill. DÓSA-SZABÓ 1936. 29.

¹⁸ GYÖRFFY 1956. 33–51.

¹⁹ Györfly 1956. 35–36.

²⁰ E névsorból több név ma is ismerősen cseng a környező tiszazugi községekben. A Tatár pl. Tizsakürtön, a Gálfi pedig Tizsasason, a Túri Kiss Csongrádon. Érdeemes volna e körülményt egyszer részletesebben megvizsgálni.

²¹ BENEDEK 2002. 1590–160. Ehelyütt egy Öcsöd – Kunszentmárton közötti határperben kihallgatott tanúkat idézi. Lásd még: BOTKA (szerk.) 1989. 83.

²² BENEDEK 2002. 159–161. Az Öcsöd és Kunszentmárton közötti határperben kihallgatott tanúk, egykori kunszentmártoni lakosok, a per idején e településeken éltek.

Elképzelhető, hogy Sülye Mihály megismerte a szomszédos lakatlan faluk határait is, hiszen általános gyakorlat szerint a pusztá települések határát a környező községek valamilyen módon használták. Öcsöd így használta legelgetéssel 1719-ig Békésszentandrás, 1722-ig pedig Szarvas határát.²³ A földhasználat bármilyen formájához nyilván ismerni kellett a használatba vett pusztá határait.²⁴ Egy körülmény azonban további megfontolásra készítet. Kunszentmárton 1680 körül összeírt, az 1686-os végső pusztulás előtti utolsó lakosairól felvett a névsorban is – ahogy már láttuk – találunk egy Sülye/Sülye Mihály nevű embert. A névazonosság biztosan fennáll. De vajon azonos személyt takarnak-e a nevek? Mit tudunk a kunszentmártoni alapító levélben említett, 1719-ben Öcsödön élt Sülye Mihályról? Próbáljuk összeszedni, egy- más mellé tenni, mérlegelni és értelmezni a rendelkezésünkre álló adatokat!

Az egykor kun faluként ismert, majd Külső-Szolnok megyéhez tartozó Öcsöd 1714-ben települt újjá, de népessége a középkorival bizonyos folytonosságot mutat. A Mezőtúrról visszatelepült egykori öcsödi lakosság mellé azonban más vidékekről is érkeztek telepések.²⁵ Mint a Körös alsó folyásának egyik, a török hódoltság után legelőször újjáalakult községe, helyzeti előnyét ki is használta határának kialakításánál. Erre utalnak például a határpercek a szomszédos Kunszentmártonnal, amit Öcsöd sorra megnyert.²⁶ Az újjátelepült Békés megye 1720-as népesség összeírásában Öcsödnél találkozzunk egy Sülye Mihály nevű emberrel²⁷, 1719–1720-ban, amikor a jázszágiak Kunszentmártonban megtelepedtek, Sülye Mihály tehát már biztosan itt élt.

1720-ban nemcsak Békés vármegye, hanem Heves és Szabolcs vármegye is összeírást készíttetett a megye területéről szökött jobbágyokról, közöttük a szétszéledt egykori polgári hajdúkról, akik kiváltságaik elvesztése és református vallásuk védelme miatt az egri káptalan erőszakos föllépése miatt 1717-ben szétszéledtek. A Szabolcs megyei összeírás Öcsödöt is megemlíti, ahol Sülye Mihály és Sülye János egykori polgári lakos élt a conscriptio idején.²⁸ A névazonosság és az időbeli egybeesés valószínűsíti, hogy azonos személyről lehet szó. A kunszentmártoni „Megszálló levélben” említett Sülye Mihály tehát a 18. század elején valószínűleg Polgár lakója volt, ahonnan 1717-ben költözhetett Öcsödre. Akkor, amikor Polgár elveszítette hajdú kiváltságait, s lakói a jobbágyi függőség és a katolikus vallásra való áttérés elől több megyébe szét-szóródtak.

²³ BOTKA (szerk.) 1989. 83.

²⁴ Így nyilatkozott 1720-ban a Kunszentmárton és Öcsöd közötti határperben Gulyás János, kb. 68 éves volt szentesi gulyás, aki még 1719-ben is „a szentmártoni pusztán ... gulyáskodott volna”. BENEDEK 2002. 159-161. Ugyanebben a perben meghallgatták a Kürtön lakó Kecse [Ketzte] Mihály kb. 50 éves embert is, aki elmondta, hogy az [1686. évi] „elpusztulásuk előtte Szentmártont gyermeki és ifjúi életében másokkal együtt lakta volna...”, az ő családneve azonban nem szerepel a már idézett 1686-os kunszentmártoni névsorban. BENEDEK 2002. 160.

²⁵ SZABÓ Ferenc 1989. 82–83. Benedek Gyula ugyanakkor arra utal, hogy sok „volt öcsödi lakos nem települt vissza a menekülési helyéről”. BENEDEK 2002. 161. 8. jegyzet. Nyilván mind a két állítás igaz. Ez is azt jelzi számunkra, hogy az merev általánosítások helyett sokkal inkább az egyének mikrotörténetére kell figyelmünket fordítani és sorsuk alakulását kell bemutatnunk.

²⁶ DÓSA–SZABÓ 1936. 70-79.

²⁷ EMBER 1977. 144.

²⁸ NYAKAS én. 12.

Valószínűsíthetjük azt is, hogy a Polgárról és az Öcsödről említett Sülye Mihály azonos személy lehet az 1686 előtti Kunszentmártonból említett Sülye Mihállyal, s megint csak nem csupán névazonosságról van szó. Sülye Mihály az 1686-os hadjáratban felperzselt Kunszentmártonból az északabbra fekvő, már nyugalmasabb Tisza menti, hajdú kiváltságokkal rendelkező Polgárra menekülhetett. Amikor kiváltságai elvesztése és református vallása megőrzése miatt néhány évtized múlva onnan is továbbköltözni kényszerült, feltehetően tudatosan választotta meg letelepedésének színhelyét: egykori szülőfaluja melletti szomszédos, már lakott Öcsödre menekült. A fiatal korából jól ismert vidék, az ismerős földrajzi és gazdasági körülmények, a homogén református környezet nyilvánvalóan megkönnyítették számára az ismételt váltást, a beilleszkedést illetve az újrakezdést, a mindennapi élet kereteinek az új helyen történő kialakítását. Ez a körülmény megfelelő magyarázatot adhat arra, hogy miért tudta olyan pontosan lerajzolni Kunszentmárton „minden határait”: Kunszentmártonban születvén és nevelkedvén jól ismerhette a települést, ezért írhatta le azt olyan pontosan a hont kereső jázságiaknak. Azaz ugyanolyan jól ismerte, mint egy 1720-as Kunszentmárton és Öcsöd közötti határperben kihallgatott, szomszédos vagy távolabbi településeken élő, 1686 előtt Kunszentmártonban és Öcsödön élt tanúk, akik elmondták, hol voltak a két település közötti határjelek. Ennek során több földrajzi nevet: víznevet, határrész nevet, halom nevét említették, amelyek egy részét mindmáig ismerik és használják.²⁹ E helynevek továbbörökítése a Jázságból származó telepes lakosságnak nyilván csak úgy elképzelhető, ha voltak emberek, akik azokat átadták, sőt a helyszíneket is megmutatták. Az egyik, ha nem az első ilyen ember az öcsödi „igen embersíges Sülye Mihály” lehetett. Embersíges volt, hiszen saját sorsán keresztül megérthette a letelepedésre alkalmas helyet kereső jázsapátiaikat, átértezhetette sorsukat, s együtt érezhetett velük.

1718–1719 tájékán az öcsödi Sülye Mihály olyan gazdaember lehetett, aki be tudott fogadni éjszakára egy kisebb, öt-hat fős csoportot lovával együtt, őket megvendégelhette, elláthatta. Feltételezzük, hogy még nem lehetett hajlott korú ember. Egy 1655 körül született embert 1680 körül már felnőttként összeírhattak, s ez az ember 1720 körül is még csak 60-65 éves lehetett. Könnyen elképzelhető tehát, hogy az 1680-as évekből Kunszentmártonból említett Sülye Mihály a település 1686. évi pusztulásakor Polgárra menekült. Polgárról pedig élete újabb fordulóján, 1717-ben visszatért az általa jól ismert földre: az akkor lakatlan Kunszentmártonnal szomszédos Öcsödre költözött.

Az sem zárható ki, hogy a Sülye-Sülye család megegyezik az 1567-es és 1579-es összeírásban regisztrált Sula családnévvel. Ha ez így volna, akkor a Sülye-család története egy évszázaddal korábról, már a 16. század közepétől nyomon követhető.

²⁹ Pl. Nádas-halom, Kisatrács. Vö.: KAKUK 1965., BALOGH – ÖRDÖG 1994. Sajnos Pesty Frigyes kérdőívére Kunszentmártonból semmitmondó válasz érkezett. Vö.: BOGNÁR 1978. 160–161.

Néhány tanulság

Ha mindezek a feltételezések igazak, akkor valószínűsíthetjük, hogy a 18. század eleji, s az Alföld újranépesedését hozó belső népmozgások nemcsak szervezett telepítések és spontán költözések, a jobbágyterhek könnyítése miatti tervszerű kirajzások vagy szökések voltak csupán, hanem bennük szerepet játszhattak tudatos érzelmi kötődéseken alapuló visszaköltözések is, azaz az egykori menekültek leszármazottai költöz(het)tek vissza őseik lakóhelyére. Ez utóbbira találunk példát a Kunszentmártonhoz közeli Csépa esetében is, ahol a 18. század első harmadában megtelepülő nemes családok egy része a 15. századi birtokos családdal állt leszármazási rokonságban³⁰, vagy a már említett Tiszasas és Öcsöd kapcsán³¹. A nem nemes családok esetében ezeket a szálakat természetesen sokkal nehezebb követni. Ezért lehet tanulságos a kunszentmártoni „Megszálló levélben” említett Sülye Mihály esete, s költözéseinek valószínűsíthető története. Az a körülmény, hogy mind Sülye Mihály, mind pedig más 17. század végén Kunszentmártonban élt emberek felbukkannak a 18. század elején Kunszentmártonnal kapcsolatban, jelzi, hogy a korabeli migrációk sok esetben nem légyeres térben zajlottak, hanem mindig volt több-kevesebb ember, aki egy-egy területen a folytonosságot képviselte, a települések határait jól ismerte. S nemcsak a határjeleket tudta megmutatni egy-egy határper kapcsán, hanem bizonyára át is adta a táj földrajzi neveit éppúgy, mint a hozzájuk fűződő helyi történeti, névmagyarozó hagyományokat, elbeszéléseket.

Egyetlen ember, s példája nyomán mások néhány évtizedes sorsának, mikro-történelmének nyomon követése így árnyalhatja a 17-18. század belső migrációiról szóló ismereteinket, s a nagy folyamatokról a kisemberek mindennapi életére és törekvéseire irányítja figyelmünket.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1976 *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. I.* A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75–2. Szeged, 129–252.

BALOGH Lajos – ÖRDÖG Ferenc

1994 Kunszentmárton. In: *Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei V. Tiszazug.* Jászberény – Kunszentmárton, 75–88.

BARNA Gábor

1982 Csépa – egy alföldi palóc kirajzás népeletéről. Összegzés. In: BARNA Gábor (szerk.) *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből II.* Eger – Szolnok, 565–599.

1994 *A mai Kunszentmárton megalapításának története. A „Megszálló Levél”.* Várostörténeti és néprajzi tanulmányok 2. Szerkeszti Józsa László. Kunszentmárton.

³⁰ BARNA 1982. 575–576.

³¹ V.ö: 11., 12., 13. jegyzet!

- 2002 A történelmi emlékezet megszerkesztése: helyi identitás- és mítoszteremtés. (A „Megszálló levél”: Kunszentmárton 18. századi újratelepítéséről szóló elbeszélés). *Acta Papensia II. évf.* (2002) 1–2. szám 139–160.

BENEDEK Gyula

- 2002 *Kunszentmárton város oklevelei és fontosabb iratai 1333–1737*. Latinból fordította és közreadta ~ *Documentatio Historica VII*. Szolnok.

BOGNÁR András

- 1978 *Pesty Frigyes helységnévtárából*. I. Jászkunság. Szolnok.

DÓSA József – SZABÓ Elek

- 1936 *Kunszentmárton története I*. Kunszentmárton.

EMBER Győző

- 1977 *Az újjátelepült Békés megye első összeírásai*. Békéscsaba.

FODOR Ferenc

- 1942 *A Jászság életrajza*. Budapest.

GYÖRFFY Lajos

- 1956 *Adatok az Alföld törökkori településtörténetéhez*. Jászkunsági füzetek 1. Szolnok.

JUHÁSZ Antal (szerk.)

- 1990 *Migráció és település a Duna-Tisza közén*. Szeged.

KAKUK Mátyás

- 1965 *Kunszentmárton földrajzi nevei*. Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 2. Szolnok.

KÁLDY-NAGY Gyula

- 1982 *A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása*. Békéscsaba.

KOVÁCH Géza

- 1998 *A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848)*. Dél-Alföldi évszázadok 11. Szeged, 1998.

NYAKAS Miklós

- én. *A hajdúváros pusztulásától a jobbágyfelszabadításig 1717–1848*. Fejezet Polgár történetéből. *Hajdúsági Közlemények* 2. h.n.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

- 1973 *Az anyagi kultúra alakulása néhány délalföldi (bánsági) magyar faluban*. *Népi Kultúra – Népi Társadalom VII.* 291–326.

SZABÓ Ferenc

- 1989 *Öcsöd*. In: BOTKA János (szerk.) *Adatok Szolnok megye történetéből II*. Szolnok, 81–106.

SZABÓ JÓZSEF

- 1990 *Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárászsigetek*. Békéscsaba–Kecskemét–Szeged.

SZABÓ László

- 1982 *Jászság*. Budapest.